

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Analiza terminów do zatarcia skazań w prawie polskim

dr hab. Adam Taracha prof. IWS

Prawo karne i kryminologia

Warszawa 2023

Spis treści

I. Zatarcie skazania na gruncie Kodeksu karnego z 1997 r.	5
II. Analiza terminów do zatarcia skazań w prawie polskim	8
Konkluzja	12
Bibliografia	13

I. Zatarcie skazania na gruncie Kodeksu karnego z 1997 r.

Instytucja zatarcia skazania polega na uznaniu skazania za niebyłe i usunięciu wpisu o skazaniu z rejestru skazanych (art. 106 Kodeksu karnego¹). Jest to pewien rodzaj fikcji prawnej, która polega na tym, że osobę skazaną uważa się za niekaraną, gdy spełnione zostaną określone przesłanki. W polskim prawie karnym zatarcie skazania następuje z mocy prawa lub na wniosek skazanego.

Instytucja skazania została uregulowana w rozdziale XII Kodeksu karnego zatytułowanym „Zatarcie skazania”. Pierwotnie przepisy tego rozdziału miały następujące brzmienie:

„Art. 106. Z chwilą zatarcia skazania uważa się je za niebyłe; wpis o skazaniu usuwa się z rejestru skazanych.

Art. 107. § 1. W razie skazania na karę pozbawienia wolności wymienioną w art. 32 pkt 3 lub karę 25 lat pozbawienia wolności, zatarcie skazania następuje z mocy prawa z upływem 10 lat od wykonania lub darowania kary albo od przedawnienia jej wykonania.

§ 2. Sąd może na wniosek skazanego zarządzić zatarcie skazania już po upływie 5 lat, jeżeli skazany w tym okresie przestrzegał porządku prawnego, a wymierzona kara pozbawienia wolności nie przekraczała 3 lat.

§ 3. W razie skazania na karę dożywotniego pozbawienia wolności, zatarcie skazania następuje z mocy prawa z upływem 10 lat od uznania jej za wykonaną, od darowania kary albo od przedawnienia jej wykonania.

§ 4. W razie skazania na grzywnę albo karę ograniczenia wolności, zatarcie skazania następuje z mocy prawa z upływem 5 lat od wykonania lub darowania kary albo od przedawnienia jej wykonania; na wniosek skazanego sąd może zarządzić zatarcie skazania już po upływie 3 lat.

§ 5. W razie odstąpienia od wymierzenia kary, zatarcie skazania następuje z mocy prawa z upływem roku od wydania prawomocnego orzeczenia.

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 17 ze zm.) – dalej „k.k.”.

§ 6. Jeżeli orzeczono środek karny, zatarcie skazania nie może nastąpić przed jego wykonaniem, darowaniem albo przedawnieniem jego wykonania z zastrzeżeniem art. 76 § 2.

Art. 108. Jeżeli sprawcę skazano za dwa lub więcej nie pozostających w zbiegu przestępstw, jak również jeżeli skazany po rozpoczęciu, lecz przed upływem, okresu wymaganego do zatarcia skazania ponownie popełnił przestępstwo, dopuszczalne jest tylko jednoczesne zatarcie wszystkich skazań”.

W ujęciu syntetycznym można stwierdzić, że Kodeks karny z 1997 r. wprowadził następujące terminy zatarcia skazania z mocy prawa – 10, 5, 3 lat i roku. Termin 10 lat dotyczy skazania na karę pozbawienia wolności lub karę 25 lat pozbawienia wolności lub karę dożywotniego pozbawienia wolności – zatarcie skazania następuje z mocy prawa, licząc od wykonania lub darowania kary albo od przedawnienia jej wykonania (art. 107 § 1 i 3 k.k.), 5 lat – w razie skazania na grzywnę lub karę ograniczenia wolności (art. 107 § 4 k.k.), w razie odstąpienia od wymierzenia kary z upływem roku od wydania prawomocnego orzeczenia (art. 107 § 5 k.k.).

Na wniosek skazanego sąd mógł zarządzić zatarcie skazania już po upływie 5 lat, jeżeli skazany w tym okresie przestrzegał porządku prawnego, a wymierzona kara pozbawienia wolności nie przekraczała 3 lat (art. 107 § 2 k.k.). W razie skazania na grzywnę lub karę ograniczenia wolności na wniosek skazanego sąd mógł zarządzić zatarcie skazania już po upływie 3 lat.

W wyniku nowelizacji Kodeksu karnego zmianom uległa treść art. 107 (terminy zatarcia skazania), natomiast art. 106 i 108 pozostały bez zmian.

Ustawą z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy² dodano art. 106a k.k.: „*Nie podlega zatarciu skazanie na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajowości, jeśli pokrzywdzony był małoletnim poniżej lat 15*”. W polskim systemie prawnym pojawiła się po raz pierwszy sytuacja, w której nie ma zastosowania instytucja zatarcia skazania. Była to z pewnością najbardziej istotna zmiana w instytucji zatarcia skazania, wprowadzająca po raz pierwszy kategorię spraw, w których instytucja ta nie ma zastosowania. Z uwagi na to, że jest to zagadnienie dalece odbiegające od tematu opracowania poświęconego analizie terminów zatarcia skazania zostanie pominięte (szczegółowo problematyka ta została omówiona w publikacji z 2020 r. autorstwa P. Banaszak-Grzechowiak i K. Burdziaka)³.

Ustawą z dnia 20 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks karny skarbowy⁴ dodano art. 107a k.k. w brzmieniu:

² Dz.U. Nr 163, poz. 1363.

³ P. Banaszak-Grzechowiak, K. Burdziak, *Instytucja zatarcia skazania w polskim prawie karnym – raport z badania*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Prawo karne i kryminologia, Warszawa 2020.

⁴ Dz.U. Nr 48, poz. 245.

„W razie skazania przez sąd innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej zatarcie skazania następuje zgodnie z prawem państwa, w którym to skazanie nastąpiło. Przepisu art. 108 nie stosuje się”.

Najwięcej zmian dotyczących instytucji zatarcia skazania wprowadziła ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁵. Na jej podstawie zmieniony został art. 107 k.k. W przepisie tym § 4 otrzymał brzmienie: *„W razie skazania na karę ograniczenia wolności zatarcie skazania następuje z mocy prawa z upływem 3 lat od wykonania lub darowania kary albo od przedawnienia jej wykonania”*; dodano § 4a: *„W razie skazania na grzywnę zatarcie skazania następuje z mocy prawa z upływem roku od wykonania lub darowania kary albo od przedawnienia jej wykonania”*, nowe brzmienie otrzymał § 6: *„Jeżeli orzeczono środek karny, przepadek lub środek kompensacyjny, zatarcie skazania nie może nastąpić przed jego wykonaniem, darowaniem albo przedawnieniem jego wykonania. Zatarcie skazania nie może nastąpić również przed wykonaniem środka zabezpieczającego”*.

Ustawa ta uchyliła także przepis art. 107a wprowadzony nowelą z dnia 20 stycznia 2011 r.

Na tym nie kończą się zmiany w treści art. 107 k.k. Z dniem 1 października 2022 r. weszła w życie ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw⁶. Zmianie uległy m.in. przepisy art. 107 § 1 i 3 k.k. Przepis art. 107 § 1 otrzymał brzmienie: *„W razie skazania na karę pozbawienia wolności wymienioną w art. 32 pkt 3 zatarcie skazania następuje z mocy prawa z upływem 10 lat od wykonania lub darowania kary albo od przedawnienia jej wykonania”*, natomiast § 3 otrzymał brzmienie: *„W razie skazania na karę dożywotniego pozbawienia wolności zatarcie skazania następuje z mocy prawa z upływem 10 lat od darowania kary albo od przedawnienia jej wykonania”*.

Z dniem 1.10.2023 r.⁷ uległa zmianie treść przepisu art. 76 k.k. regulującego zatarcie skazania przy karze z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Zgodnie z obowiązującym art. 76 § 1 k.k.: *„Skazanie ulega zatarciu z mocy prawa z upływem roku od zakończenia okresu próby”*. Do tego czasu termin ten wynosił 6 miesięcy.

⁵ Dz.U. poz. 396.

⁶ Dz.U. poz. 2600.

⁷ Zob. ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 2600 ze zm.).

II. Analiza terminów do zatarcia skazań w prawie polskim

Konieczność wprowadzenia instytucji zatarcia skazania do porządków prawnych państw członkowskich Rady Europy przewidywała już Rekomendacja Nr R (84) 10 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich o rejestrze karnym i zatarciu skazania przyjęta w dniu 21 czerwca 1984 r. W Rekomendacji tej przyjęto postulat, żeby porządki prawne państw członkowskich wprowadziły możliwość zatarcia skazania z mocy prawa po upływie zasadnie krótkiego okresu. Ponadto na wniosek osoby zainteresowanej powinna również istnieć możliwość zatarcia skazania we wcześniejszym terminie.

Polskie ustawodawstwo (Kodeks karny z 1997 r.) niewątpliwie spełnia oba te postulaty. Kolejne (przedstawione wyżej) nowelizacje wprowadziły wyraźnie krótsze terminy zatarcia skazania z mocy prawa (skracając terminy np. z 5 lat do 3 lat i z 3 lat do roku). Można więc uznać, że w polskim ustawodawstwie zatarcie skazania następuje „w zasadnie krótkim terminie”, gdyż jedyne wydłużenie tego terminu (z 6 miesięcy do roku) dotyczy tylko zatarcia skazania przy karze z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Także w bardzo szerokim zakresie przewidziana jest możliwość zatarcia skazania we wcześniejszym terminie na wniosek osoby zainteresowanej.

Przyjęte w art. 106 k.k. rozwiązanie, że z chwilą zatarcia skazania uważa się je za niebyłe, a wpis o skazaniu usuwa się z rejestru skazanych, spełnia także postulat zawarty we wspomnianej Rekomendacji Nr R (84) 10 Komitetu Ministrów Rady Europy, aby w ustawodawstwie krajowym były wprowadzone regulacje gwarantujące, że zatarcie skazania implikuje zakaz odnoszenia się do wyroków skazujących orzeczonych wobec zainteresowanej osoby (chyba że odniesienie takie uzasadnione jest istotnymi przesłankami przewidzianymi w prawie krajowym).

P. Banaszak-Grzechowiak przeprowadziła analizę prawno-porównawczą dotyczącą polskiej instytucji zatarcia skazania oraz wybranych państw europejskich (Niemiec, Szwaj-

carii, Liechtensteinu, Hiszpanii, Anglii, Francji, Finlandii oraz Estonii)⁸. Autorka dokonała m.in. ustalenia, czy w ustawodawstwach tych państw zatarcie skazania rozumiane jest tak samo jak w polskim systemie prawnym, tj. czy w przypadku, gdy dojdzie do zatarcia skazania, wpis o skazaniu usuwa się z rejestru karnego. Z ustaleń autorki wynika, że w każdym z państw, których regulacje prawne poddała analizie, funkcjonuje instytucja zatarcia skazania. W większości z nich istota tej instytucji (podobnie jak w Polsce) polega na tym, że z chwilą zatarcia skazania uznaje się je za niebyłe, a wpis o skazaniu usuwa się z rejestru skazanych. Jedynie w Hiszpanii oraz w Anglii zatarcie skazania nie wiąże się z usunięciem wpisu o skazaniu z rejestru karnego. Polega ono jedynie na uznaniu, że z chwilą zatarcia skazania ustały wszystkie skutki, które wynikają ze skazania, jednak dane o tym skazaniu nadal są przechowywane w rejestrze⁹.

W tym miejscu należy odnieść się do oczekiwań zamawiającego, który w opisie tematu badawczego wskazał, że aktualna regulacja jest bardzo skomplikowana ze względu na wielość regulacji dotyczących zatarcia skazania (np. nowe regulacje wprowadziły tzw. ustawy covidowe). Zamawiający wskazał także, że częste nowelizacje przedmiotowych regulacji powodują potrzebę sięgania do problematyki intertemporalnej. Według zamawiającego: „*Postulatem de lege ferenda jest w tym przypadku zawarcie terminów do zatarcia skazania w jednej regulacji, tj. w ustawie o Krajowym Rejestrze Karnym tak, aby zapewnić trwałość rozwiązań w przedmiotowej materii i uprościć zasady zacierania skazań. Coraz częściej bowiem stopień skomplikowania tejże materii wymaga wysokich umiejętności matematycznych, a nie prawniczych*”¹⁰.

Terminy zatarcia skazania w literaturze przedmiotu uważane są za terminy karnomaterialne. Dlatego też nie mają do nich zastosowania sposoby liczenia biegu terminów przyjęte na gruncie procesu karnego. Oznacza to, że liczenie terminów odbywa się w sposób, który jest identyczny z liczeniem kalendarzowym, bez wszystkich, licznych odmienności wprowadzonych przez prawo karnoprocesowe. Trudno byłoby zatem wskazać inną metodę liczenia terminów zatarcia skazania, która mogłaby być prostsza w ujęciu matematycznym¹¹. Trudno więc zgodzić się z twierdzeniem zamawiającego, że stopień skomplikowania problematyki związanej z oznaczeniem terminu zatarcia skazania wymaga wysokich umiejętności matematycznych, a nie prawniczych. Ale są to z reguły zmiany dotyczące jedynie pewnego (najczęściej krótkiego) czasu. Rozwiązywanie bowiem problemów związanych z ustaleniem,

⁸ P. Banaszak-Grzechowiak, *Analiza prawno porównawcza dotycząca polskiej instytucji zatarcia skazania oraz instytucji niewykazywania w europejskich systemach prawa karnego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Prawo karne i kryminologia, Warszawa 2023.

⁹ P. Banaszak-Grzechowiak, *Analiza...*, s. 38.

¹⁰ Zdaniem zamawiającego rośnie też liczba błędnych postanowień sądów w tym zakresie.

¹¹ Oczywiście mogą się zdarzyć sytuacje, w których liczenie terminów może zostać skomplikowane w wyniku regulacji szczególnych (np. w związku z tzw. ustawodawstwem będącym reakcją na epidemię COVID-19). Ale są to z reguły zmiany dotyczące jedynie pewnego (najczęściej krótkiego) czasu.

które przepisy obowiązują w określonym przedziale czasu, z pewnością wymaga umiejętności prawniczych, a nie matematycznych.

Zdecydowanie też należy odrzucić zgłoszony przez zamawiającego postulat *de lege ferenda*, aby zawrzeć instytucję określającą terminy zatarcia skazania w jednej regulacji, która byłaby uregulowana w ustawie o Krajowym Rejestrze Karnym¹². Przemawia z tym szereg argumentów. Instytucja zatarcia skazania w polskim prawie karnym wprowadzona została w Kodeksie karnym z 1932 r.¹³ Instytucja zatarcia skazania unormowana została w rozdziale XIV tego Kodeksu, zatytułowanym „Zatarcie skazania”, w art. 90 (składającym się z czterech paragrafów). Zgodnie z art. 90 § 1 po upływie 10 lat od odbycia, darowania lub przedawnienia kary albo od zwolnienia z zakładu zabezpieczającego, sąd mógł zarządzić, na wniosek skazanego, zatarcie skazania. Natomiast w stosunku do osób skazanych na utratę praw publicznych lub obywatelskich praw honorowych okres 10-letni biegł od dnia odzyskania przez skazanego zdolności do nabycia utraconych praw (art. 90 § 2). Jeżeli zaś skazany przed uzyskaniem prawa do wniosku o zatarcie skazania popełnił nowe przestępstwo, za które wymierzono mu karę więzienia, to dopuszczalne było tylko jednoczesne zatarcie wszystkich skazań (art. 90 § 3). W razie zarządzenia zatarcia skazanie uważano za niebyłe, co pociągało za sobą zwłaszcza usunięcie wpisu o skazaniu z wszelkich rejestrów (art. 90 § 4).

Kodeks karny z 1932 r. nie przewidywał co do zasady zatarcia skazania z mocy prawa – zatarcie skazania możliwe było jedynie na wniosek skazanego.

W Kodeksie karnym z 1969 r.¹⁴ instytucja zatarcia skazania unormowana została w rozdziale XV, także zatytułowanym „Zatarcie skazania”, w art. 110–112. Zasadniczą zmianą w stosunku do Kodeksu karnego z 1932 r. było wprowadzenie instytucji zatarcia skazania z mocy prawa. Spowodowało to konieczność nieznaczącej rozbudowy rozdziału dotyczącego tej instytucji do trzech artykułów (w tym art. 110 i 112 bez podziału na paragrafy i art. 111 składający się z czterech paragrafów).

W podobny sposób uregulowana została instytucja zatarcia skazania w Kodeksie karnym z 1997 r. (szczegółowo omówiona na początku opracowania). Należy jednak podkreślić, że zmiany wprowadzone w okresie ponad 90 lat były niewielkie¹⁵, a kluczowy dla całej instytucji skazania art. 90 § 4 k.k. z 1932 r. stanowiący, że „W razie zarządzenia zatarcia skazanie uwa-

¹² Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 276).

¹³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.).

¹⁴ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.).

¹⁵ R. Pawlik trafnie zauważa, że: „Podstawowe założenia instytucji zatarcia skazania w kolejnych kodyfikacjach nie różniły się istotnie od siebie, aczkolwiek szczegółowe uregulowania były odmienne, dynamiczny okres ewolucji tejże instytucji przypada dopiero na okres integracji europejskiej” – R. Pawlik, *Ewolucja instytucji zatarcia skazania w polskim prawie karnym z perspektywy European Criminal Records Information System – zagadnienia wybrane*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2014, nr 1, s. 130.

żano za niebyłe. Zatarcie pociąga za sobą zwłaszcza usunięcie wpisu o skazaniu z wszelkich rejestrów” pozostał niezmieniony.

Zamawiający uważa, że proponowane przez niego uregulowanie instytucji zatarcia skazania w ustawie o Krajowym Rejestrze Karnym (a nie w Kodeksie karnym) zapewni większą trwałość przyjętych rozwiązań. Nie jest to pogląd zasadny. Niewątpliwie uregulowanie instytucji zatarcia skazania w Kodeksie karnym zapewnia jej większą trwałość niż w ustawie o Krajowym Rejestrze Karnym niebędącej kodeksem. Ponadto należy zauważyć, że zadaniem kodeksu jest kompleksowa regulacja zagadnień dotyczących całej materii unormowanej w tym akcie prawnym, a instytucja zatarcia skazania pełni istotne funkcje na gruncie prawa karnego (w obszarze związanym z odpowiedzialnością karną, a szczególnie z celami kary kryminalnej)¹⁶. Instytucja zatarcia skazania od ponad 90 lat regulowana jest przez polskie kodeksy karne (kolejno kodeksy z 1932 r., 1969 r. i obecnie obowiązujący z 1997 r.), a trafność takiego rozwiązanie nie była nigdy kwestionowana w literaturze przedmiotu. Z tych powodów należy uznać, że spełnienie postulatu *de lege ferenda* polegającego na stworzeniu nowej regulacji normatywnej i „przeniesieniu” instytucji zatarcia skazania z Kodeksu karnego do ustawy o Krajowym Rejestrze Karnym nie jest zasadne.

¹⁶ Zob. m.in. B.J. Stefańska, *Zatarcie skazania*, Warszawa 2014, s. 47 i nast.; B. Janiszewski, *Dolegliwość jako element współczesnej kary kryminalnej*, [w:] *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70 rocznicy urodzin Prof. Tadeusza Kaczmarka*, red. J. Giezek, Kraków 2006, s. 302; M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994, s. 433 i nast.; J. Warylewski, *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2004, s. 344; A. Marek, *Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 1997, s. 232–233; J. Kochanowski, *Subiektywne granice sprawstwa i odpowiedzialności karnej*, Warszawa 1985, s. 5–17.

Konkluzja

Obecne uregulowanie instytucji zatarcia skazania w polskim prawie karnym uznać należy za poprawne i niewymagające zmian. Pojawiający się postulat *de lege ferenda*, aby zawrzeć instytucję określającą terminy zatarcia skazania w jednej regulacji, która byłaby uregulowana w ustawie o Krajowym Rejestrze Karnym, należy zdecydowanie odrzucić. Wbrew oczekiwaniom takie uregulowanie nie zapewni większej trwałości przyjętych rozwiązań. Instytucja zatarcia skazania w polskim prawie unormowana jest nieodmiennie w kodeksach karnych. Trafność takiego rozwiązania nie była nigdy kwestionowana w literaturze przedmiotu. Istota kodeksu zakłada kompleksowość regulacji dotyczących całej materii unormowanej w tym akcie prawnym. Przeniesienie instytucji zatarcia skazania do ustawy o Krajowym Rejestrze Karnym byłoby nie tylko sprzeczne z ideą wyczerpującego uregulowania zagadnień związanych z odpowiedzialnością karną w kodeksie karnym, ale także naruszałoby zasadę trwałości (stabilności) uregulowań prawnych (instytucja zatarcia skazania od ponad 90 lat regulowana jest przez polskie kodeksy karne).

Bibliografia

- Banaszak-Grzechowiak P., *Analiza prawnoporównawcza dotycząca polskiej instytucji zatarcia skazania oraz instytucji niewykazywania w europejskich systemach prawa karnego*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Prawo karne i kryminologia, Warszawa 2023.
- Banaszak-Grzechowiak P., Burdziak K., *Instytucja zatarcia skazania w polskim prawie karnym – raport z badania*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Prawo karne i kryminologia, Warszawa 2020.
- Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994.
- Janiszewski B., *Dolegliwość jako element współczesnej kary kryminalnej*, [w:] *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70 rocznicy urodzin Prof. Tadeusza Kaczmarska*, red. J. Giezek, Kraków 2006.
- Kochanowski J., *Subiektywne granice sprawstwa i odpowiedzialności karnej*, Warszawa 1985.
- Marek A., *Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 1997.
- Pawlik R., *Ewolucja instytucji zatarcia skazania w polskim prawie karnym z perspektywy European Criminal Records Information System – zagadnienia wybrane*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2014, nr 1.
- Stefańska B.J., *Zatarcie skazania*, Warszawa 2014.
- Warylewski J., *Prawo karne. Część ogólna*, Warszawa 2004.